

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Анастасієвої Вікторії Вікторівни
«Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального
провадження», підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. З метою забезпечення правопорядку в кожній демократичній правовій державі функціонує відповідна система охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Зокрема, для боротьби зі злочинністю правоохоронні органи наділені цілим комплексом заходів і методів, спрямованих на своєчасне виявлення, розкриття, розслідування та запобігання кримінальних правопорушень. Одним із названих заходів є відсторонення від посади. Вказаний інститут відіграє важливу роль у діяльності зі збору доказової інформації в кримінальному провадженні. У зв'язку з цим існує нагальна потреба в з'ясуванні сутності та змісту відсторонення від посади в кримінальному провадженні задля забезпечення його ефективного здійснення. Загалом, дослідження та використання відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження сприяє зміцненню правопорядку, забезпеченню незалежності розслідувань та судочинства, а також захисту інтересів суспільства та справедливості. Вказані та інші обставини обумовили актуальність досліджуваної теми дисертації Анастасієвої Вікторії Вікторівни, присвячене формуванню кримінальних процесуальних основ застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що обрана тема дослідження пов'язана із виконанням завдань, визначених у Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, ґрунтується на положеннях Плану основних заходів Міністерства внутрішніх справ України на 2021 рік (наказ МВС України від 28 грудня 2020 р. № 920), та інших нормативно-правових документах. Робота

відповідає пріоритетним напрямкам наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС від 11 червня 2020 № 454), Орієнтовного переліку перспективних напрямів наукових досліджень у галузі кримінального процесу на період 2023-2028 роки (Лист Національної академії правових наук від 18.01.2023 р.), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 р. № 28/1).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. За характером та змістом розглянутих питань дисертація є першим системним комплексним дослідженням присвяченим актуальним теоретичним і прикладним питанням вивчення процесуальних особливостей застосування відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження.

Для досягнення поставленої мети, з точки зору методології, дослідження Анастасієвої В.В. базується на основі загальнонаукових та спеціальних методів, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження. Визначені здобувачкою у дисертації методи використано у дисертації в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, з доволі коректним підходом, що забезпечило належний рівень повноти, об'єктивності та достовірності результатів наукового пошуку.

Заслуговує на увагу проведений аналіз наукових розробок та дисертаційних праць відповідно до предмету дослідження, що вказує на врахування здобувачкою наявних тенденцій розвитку в українському та міжнародному кримінальному процесуальному праві інституту відсторонення від посади.

Дисертантка у роботі використала належні емпіричні джерела: статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, МВС і Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України,

Державної судової адміністрації України за 2019–2022 роки; рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду; дані, отримані при вивченні 336 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювали слідчі Національної поліції України протягом 2017–2022 років. Використано власний практичний досвід авторки у підрозділах досудового розслідування Національної поліції України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Результатам дисертаційного дослідження Анастасієвої В.В. характерний належний ступінь наукової новизни, який визначається тим, що на основі ґрунтовного вивчення законодавства, наукових праць, слідчої, прокурорської та судової практики, сформовано кримінальні процесуальні основи застосування відсторонення від посади у кримінальному провадженні. У дослідженні сформульовано й обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– доповнення підстав застосування відсторонення від посади з формуванням відповідних пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства (п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК України), зокрема: перешкоджання або протиправний вплив на проведення ревізій, відомчих перевірок; незаконний вплив на проведення експертиз під час досудового розслідування; протиправне втручання в діяльність органів, які здійснюють кримінальне провадження; створення перешкод нормальній діяльності слідчого з метою ускладнення кримінального провадження;

– доведено необхідність нормативно-правового закріплення механізму правового регулювання відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України шляхом запровадження загальної процедури, яка визначена Главою 14 КПК України, задля забезпечення належного судового захисту особи під час вирішення питання про обмеження її конституційних прав та свобод;

– пропозиції надати право дізнавачу за погодженням з прокурором під час розслідування кримінальних проступків та за наявності передбачених кримінальним процесуальним законом підстав подавати клопотання про відсторонення від посади, на основі вказаного запропоновано внесення відповідних змін до Глави 55 КПК, зокрема до ст. 299 КПК України та ч. 1 ст. 154 КПК України, шляхом заміни слова «злочину» словосполученням «кримінального правопорушення»;

– аргументовано необхідність встановлення вимоги щодо вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя, та доповнення ч. 1 ст. 155-1 КПК України: «Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності тягне за собою тимчасове відсторонення судді від адміністративної посади»;

– пропозиції щодо розмежування процесуального статусу керівника органу досудового розслідування та прокурора під час здійснення нагляду за дотриманням законодавства під час застосування відсторонення від посади, з метою усунення протиріч між Конституцією України та КПК України шляхом чіткого визначення процесуальних обов'язків в кримінальному провадженні, якими наділений прокурор та керівник органу досудового розслідування.

Ряд положень було удосконалено та дістали подальшого розвитку, що розкрито за змістом дисертаційного дослідження.

Заслуговує на увагу проведений авторкою ґрунтовний аналіз наукових розробок та дисертаційних праць, що виконувалися в даному напрямі дослідження в Україні та за кордоном. Це свідчить про якісне висвітлення здобувачкою наявного стану наукового опрацювання досліджуваних питань.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 9 наукових публікаціях, чотири з яких – статті у журналах, включених МОН України до

переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні, чотири тези наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Таким чином, ознайомившись із дисертацією та публікаціями Анастасієвої Вікторії Вікторівни, можна зробити висновок, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, є обґрунтованими, об'єктивними, достовірними та містять елементи наукової новизни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та можуть бути використані у:

– *освітньому процесі* – під час написання окремих розділів підручників і навчальних посібників із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 6 лютого 2023 року);

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виді відсторонення від посади (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 13 грудня 2022 року).

Впровадження засвідчують акти, додані у додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації. Структура роботи Анастасієвої В.В. відповідає встановленим вимогам. Дисертація структурована і складається з анотації, вступу, трьох розділів, та містить дев'ять підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків.

Дисертація викладена державною мовою.

Авторка системно і логічно відобразила зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення проблем дисертації згідно предмета дослідження. Послідовно та змістовно розкриті мета та завдання дослідження з

відображенням їх у висновках до розділів і загальних висновках, що сприяє легкості та цілісності сприйняття наукового доробку. Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження достатньо обґрунтовані здобувачкою в тексті поданої праці.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена державною та англійською мовами.

У *вступі* визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання, наведено актуальність обраної теми та відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження та ін.

У *першому розділі* дисертації формуються теоретико-правові основи відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. Так автором розкрито генезу наукових положень щодо відсторонення від посади (підрозділ 1.1.); визначено значення відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження (підрозділ 1.2); досліджено зарубіжний досвід правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному провадженні (підрозділ 1.3).

Дисертантка логічно та послідовно характеризує етапи становлення інституту відсторонення від посади у кримінальному судочинстві України, виділяючи при цьому: I етап – з часів Київської Русі до гетьманської доби (IX-XVII століття) – зародження інституту відсторонення від посади, за відсутності нормативного закріплення; II етап – з моменту запровадження Статуту кримінального судочинства 1864 року до прийняття КПК УРСР 1924 та 1927 років (XVIII– середина XX століття) – застосування відсторонення від посади набуває нормативного характеру (с. 49-50 дисертації).

Здобувачка на основі аналізу міжнародного досвіду зауважує, що відмінності в механізмі реалізації заходів примусу, в тому числі і відсторонення від посади в законодавстві зарубіжних держав зумовлена процесом уніфікації системи прав та свобод людини на основі міжнародних судово-правових

стандартів, а також диференціацією в залежності від стандартів кримінально-процесуальних процедур кожної країни окремо (с. 94 дисертації). Проте в умовах розвитку нашої держави, та її курсу до євроінтеграції потреба у перегляді чинних норм, що стосуються відсторонення від посади все ще є актуальною.

У *другому розділі* дисертації характеризується процесуальний порядок застосування відсторонення від посади. Зокрема висвітлено мету і підстави застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження (підрозділ 2.1), охарактеризовано процесуальний порядок ухвалення рішення про застосування відсторонення від посади (підрозділ 2.2), процесуальний порядок зміни та скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади (підрозділ 2.3).

Слушним під час характеристики процесуального порядку прийняття рішення про застосування відсторонення від посади є поділ авторкою вказаного процесу на три етапи: підготовчий, робочий та заключний, що сприяє системному та логічному висвітленню всіх організаційно-тактичних та процесуальних заходів, які здійснює слідчий, прокурор під час підготовки відповідного клопотання до слідчого судді чи суду (с. 124 дисертації).

Авторка на підставі аналізу слідчої практики виокремлює труднощі, які виникають під час вирішення питання про відсторонення від посади: складність процесуальної процедури застосування; відсутність чітких правових підстав застосування відсторонення від посади; необхідність погодження із прокурором; недосконалість кримінального процесуального законодавства; неналежна науково-методична розробка окреслених питань; недостатній досвід слідчого з даних питань, які підтверджуються результатами анкетування слідчих органів досудового розслідування (с. 127 дисертації).

Належна увага приділена висвітленню формальних та процесуальних вимог до клопотання про відсторонення від посади. Також аргументовано важливість обґрунтування прокурором чи слідчим підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню

кримінального правопорушення, що послужить формуванню загальної картини вчинення кримінального правопорушення й можливість доведення наявності обґрунтованих підстав щодо необхідності його застосування (с. 128-129 дисертації).

У *третьому розділі* дисертації висвітлюється основні гарантії захисту прав, свобод і законних інтересів особи під час застосування відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. Визначаються основні напрямки нагляду прокурора при застосуванні відсторонення від посади (підрозділ 3.1), досліджено особливості здійснення відомчого контролю за дотриманням законодавства при застосуванні відсторонення від посади (підрозділ 3.2), з'ясовано порядок здійснення судового контролю за дотриманням законодавства при здійсненні відсторонення від посади (підрозділ 3.3).

Здобувачкою обґрунтовано виділено такі основні напрямки нагляду прокурора за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади: 1) виявлення та недопущення порушення прав підозрюваного, обвинуваченого під час застосування відсторонення від посади, що включає в себе перевірку наявності всіх умов та підстав для застосування щодо особи відсторонення від посади шляхом погодження або відмови у погодженні клопотань слідчого; виконувати доручення та вказівки прокурора, які надані в письмовій формі; контроль за діяльністю керівників органу досудового розслідування в частині здійснення контролюючих функцій за законністю дій слідчого при підготовці клопотання про застосування відсторонення від посади; 2) припинення порушення прав та законних інтересів осіб, зокрема шляхом подання відповідного клопотання про зміну, скасування чи продовження строку відсторонення від посади у разі виявлення наявності підстав; подання апеляції на ухвалу суду про відмову застосування відсторонення від посади; розгляд скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування під час застосування відсторонення від посади та участь у розгляді зазначених скарг слідчим

суддею; вжиття відповідних заходів для відновлення порушених прав осіб; 3) здійснення самостійної перевірки наявності підстав для застосування відсторонення від посади, складання та подання відповідного клопотання до слідчого судді чи суду (с. 173-174 дисертації).

Здобувачка влучно зазначає, що особливо гострою проблема взаємодії прокурора зі слідчим під час застосування відсторонення від посади постає в теперішніх умовах введення на всій території України режиму воєнного стану, ведення бойових дій на окремих територіях нашої держави. Задля вирішення проблем пов'язаних із застосуванням вказаного заходу забезпечення кримінального провадження дисертантка обґрунтовано пропонує спростити відповідну процедуру передбачивши в чинному КПК України право прокурору або слідчому за погодженням з прокурором вирішувати питання про наявність підстав для застосування до особи відсторонення від посади без необхідності звернення з клопотанням до суду (с. 177 дисертації).

Належна увага приділена характеристиці повноважень керівника органу досудового розслідування, серед яких авторка виділяє: повноваження організаційного характеру – визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою - визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування; та контролюючого характеру – відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; давати слідчому письмові вказівки, які не повинні суперечити вказівкам прокурора (с. 187-188 дисертації).

Висновки, сформульовані дисертанткою, відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Авторкою використано значну кількість літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України та зарубіжних країн.

Таким чином, дисертація Вікторії Вікторівни Анастасієвої відповідає встановленим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Анастасієвої Вікторії Вікторівни щодо застосування відсторонення від посади у кримінальному провадженні, рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку. Також цінними є рекомендації здобувачки щодо підвищення ефективності застосування заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади у практичній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Анастасієвої Вікторії Вікторівни, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Авторкою у першому розділі дисертації визначено правові основи формування інституту відсторонення від посади шляхом здійснення аналізу генезису відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження, визначення місця відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження, а також зарубіжного досвіду правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному провадженні. Проте, дисертантка залишила поза увагою висвітлення питання

про сучасний стан наукового дослідження інституту відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. На нашу думку, висвітлення вказаного питання значно б збагатило наукові напрацювання в частині визначення теоретичних передумов дослідження інституту відсторонення від посади.

2. Вирішення поставлених завдань відбувалось шляхом вивчення наукової літератури, аналізу вітчизняного законодавства та дослідження емпіричної бази. Зокрема, у вступі дисертантка зазначає, що нею було проведено опитування 182 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ); вивчено 336 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювали слідчі Національної поліції України протягом 2017–2022 років. Разом із тим, з огляду на предмет дослідження, для підтвердження достовірності та аргументації підходів до досліджуваної проблематики, зокрема в контексті висвітлення питань здійснення нагляду прокурора та судового контролю за застосуванням відсторонення від посади у кримінальному провадженні, здобувачці доцільно було здійснити відповідне анкетування прокурорів та слідчих суддів, щодо практики застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження.

3. Варто, якщо досі це не зроблено, пропозиції щодо змін і доповнень до КПК України направити до Верховної Ради України для опрацювання у відповідних комітетах.

4. У підрозділі 2.3 «Процесуальний порядок зміни та скасування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади» дисертантка на ст. 147 зазначає, що нормою ст. 158 КПК України не визначено, які відомості повинні міститись в клопотанні про скасування відсторонення від посади. На прилюдному захисті потребують уточнення авторки щодо визначення вимог до змісту клопотання про скасування відсторонення від посади.

5. У тексті дисертації, а також у висновках авторка звертає увагу на відсутність в КПК України та у спеціальному законодавстві належної процесуальної регламентації процедури відсторонення від посади осіб, які призначаються Президентом України. На прилюдному захисті пропонується розкрити зміст наданих пропозицій щодо вирішення зазначеної проблеми.

Однак, зазначені зауваження носять дискусійний характер, відображають власну наукову позицію офіційного опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Ідеї, думки, позиції, результати дослідження і тексти праць інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей або результатів без оформлення належного цитування. Дисертантка відповідально дотрималась норм законодавства про авторське право і суміжні права. Дисертаційна робота Анастасієвої Вікторії Вікторівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Анастасієвої Вікторії Вікторівни на тему «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і формуванні змісту і правової сутності відсторонення від посади у кримінальному процесі.

2. Дисертація «Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої

освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка **Анастасієва Вікторія Вікторівна** заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор
7 серпня 2023 р.**

Олеся ВАЩУК

